

**DIT IS GEEN COMPAGNIE.
DIT IS GEEN THERAPIESESIE. DIT IS COLLECT-IF**

We zullen voor één keer geen recensie schrijven, noch een analyse maken van het werk van een artiest. Dit artikel werd geschreven vóór de première. We willen je meenemen naar een plaats waar je normaal niet mag komen, waar je niet gewent bent. Dit wordt een trip doorheen het werkproces van een postmodern, artificieel kunstcollectief. We volgen eenzelfde weg bij het schrijven van dit artikel als de artiesten bij het maken van *Collect-If*: een voorstelling over collectiviteit aan de hand van het leven en werken in een collectief. Aangezien methode en concept sterk met elkaar verbonden zijn, hopen we het concept te vinden door te kijken naar de methode (en vice-versa).

1. *Collect-If*: het begin

Het begint allemaal bij Emil Hrvatin, een Sloveense theatermaker met een sterk sociaal-politieke interesse. Hij wil onze maatschappij, de tijdsgeest in vraag stellen. Op welke manier beïnvloedt het liberaal-kapitalisme het individu? Hoe presenteren we onszelf als subjecten? En het lijkt alsof de strategieën van subjectvorming en zelfrepresentatie alle rond verschil draaien. Je hoeft er alleen maar een tijdschrift op na te slaan of de tv aan te zetten en je hoort: “Be Different”. Hrvatin vraagt zich af wat deze ‘drang’ (om verschillend te zijn) voor onze maatschappij betekent: Kunnen we collectief iets doen en toch verschillend blijven, toch onze ‘verdiende’ individualiteit behouden?

Vervolgens ontmoet Hrvatin Bojana Cvejić, een Servische theoretica en performer. Samen ontwikkelen ze een idee voor ex-leden van postmoderne collectieven (een collectief samengesteld op basis van artistieke/productionele interesses). Rondom zich verzamelen ze een groep performers die onder het leiderschap van sterke persoonlijkheden uit de danswereld hebben gewerkt: Ugo Dehaes en Varinia Canto Villa van bij Meg Stuart, Alix Eynaudi van *Rosas*, Rebecca Murgi van *En-Knap* en Katarina Stegnar van *Betontanc*. Zij allen (samen met de productieleidster, technici en een fotograaf/videomaker) zijn bereid om het artistieke co-auteurschap en de verantwoordelijkheid voor *Collect-If* op zich te nemen. Dit is om problemen vragen.

2. Drie hoofdzaken

a. Het individu

Zoals uit de inleiding is gebleken, wil Hrvatin de manier waarop het individu op de westerse maatschappij, het liberaal-kapitalisme reageert onderzoeken. Dit startpunt vindt hij ook bij Cvejić, aangezien beide uit landen komen die in de twintigste eeuw nog steeds voor vrijheid moeten vechten. Daarom willen ze de discussie over collectiviteit en het individu rond protest en transgressie opbouwen, twee bekende termen op het sociaal-politiek niveau. De meeste performers komen echter uit een 'rijk en welvend' land en zijn zelf producten van het liberaal-kapitalisme. Dit resulteert in een egocentrische interesse voor het individu zodat Hrvatin en Cvejić, aangezien zij alleen de initiatoren zijn, zich genoodzaakt zien hun sociaal-politieke interesses voor lange tijd in de koelkast te steken. *Collect-If* zal over de interesses, overtuigingen en gedachten van elke individuele performer handelen. En zo sluit het startpunt toch nog aan bij Hrvatins interesse voor 'de drang om verschillend te zijn' (de manier waarop Hrvatins interesses en onderzoekspunten telkens door de achterdeur terug naar binnen sluipen is typerend voor het hele werkproces).

De eerste stap om hun verschillen te onderzoeken is aan de hand van een workshop in het kleine Sloveense dorpje Medana. Door zichzelf vragen te stellen als: Wat zijn jouw clichés als performer? Wat zou je op een podium nooit doen? Wat is goede en slechte présence?...proberen ze zich van elkaar te onderscheiden. In tegenstelling tot de kunstcollectieven uit de jaren 1960 en 1970 en de hiërarchisch gestructureerde compagnieën uit de jaren 1980 en 1990, hebben zij geen gemeenschappelijke vijand nodig, noch een gemeenschappelijke taal of impuls. Het wordt een confrontatie tussen individuen. Ze zijn elkaars vijanden, maar net zoals in het dagelijks leven, merkt men daar nauwelijks iets van.

Na tien dagen Medana en een pauze van twee weken verhuist het gezelschap voor drie weken opnieuw naar een klein stadje in Italië, Polverige. Hier zullen ze aan de hand van de ideeën, experimenten en discussies in Medana een concreet idee en startpunt voor de voorstelling ontwikkelen. Hoe meer het proces echter vordert, hoe meer men benadrukt dat wat men zegt en/of doet slecht een uiting is van één individu. Niemand wil zijn eigen mening/idee doordrijven en men respecteert elke andere mening. "You can no longer disagree, because we are all individuals with different opinions (not better, not worse)" wordt een basisregel. Dit collectief van individuen met de neiging om verschillend te blijven (in positieve zin) evolueert langzaam naar een collectief van gelijken met verschillen die te zwak zijn om nog een verschil te maken.

En dit brengt ons bij het tweede kenmerk van het individu in *Collect-If*: het ondraaglijk gewicht van vrijheid. *Collect-If* heeft geen auteur, geen leider, geen concept. Ze hebben niets behalve zichzelf om een voorstelling te maken. Deze vrijheid blijkt na een tijdje een last. Zolang niemand zijn of haar persoonlijke drang als een algemene en essentiële noodzaak voordraagt, zal er niets gebeuren. Eigenlijk is niemand vrij en deze ervaring is (opnieuw) wat Hrvatin wil bereiken. Hrvatin wil de performers van hun kapitalistische geest bevrijden en de illusie van de westerse vrijheid ontmaskeren. Allen behoren wij tot een systeem dat ons doet geloven vrij te zijn zolang we onze levens organiseren binnen de lijnen van het liberaal-kapitalisme. De enige uitweg, volgens Hrvatin, is het opnemen van onze verantwoordelijkheid. De enige manier tot subversie is aan de hand van het spel. Op lange termijn kan dit tot de bevrijding van de toeschouwer leiden. De performers moeten hun limieten opzoeken en hun eigen terrein oversteken zodat de toeschouwer in dit spel met het systeem wordt opgenomen en voor zichzelf begint te denken.

Op dit moment is het niet duidelijk of de performers bewust het spel met de maatschappij spelen of verloren zijn gelopen in Hrvatins mini-maatschappij en meer dan ooit (meer dan wanneer ze binnen een hiërarchisch gestructureerde compagnie werkten) opgesloten zitten in het systeem. Aan de andere kant kan de onverschilligheid van de performers ten opzichte van een drang om te verschillen, om vrij te zijn Hrvatins intentie tot bevrijding omverwerpen. Kunnen ze door niet te spelen hun weg uit *Collect-If* spelen?

Samenvattend kunnen we stellen dat dit collectief van egocentrische performers zonder een sterke individuele drang onder hun vrijheid, onzekerheid en inefficiëntie lijden: Ze hebben niet echt iets te zeggen. En ze zijn niet in staat of beschikken niet over de tijd en middelen om hier iets aan te veranderen. Aan de andere kant vertonen de performers toch enige moed en drang tot subversie doordat allen bereid zijn hun (lijdens)weg bij *Collect-If* verder te zetten.

b. De maatschappij

In de beschrijving van het eerste deel van het werkproces hebben we geprobeerd om de manipulatieve manier waarop Hrvatin te werk gaat aan te tonen. Hier gaan we nu verder op in. Als socioloog wil Hrvatin aan de hand van de gedachten en interesses van de performers iets over onze maatschappij, over de noodtoestand van vandaag vertellen. *Collect-If* is onze maatschappij in het klein. En deze drijft op principes van angst en paniek. Het beste voorbeeld is de manier waarop Amerika oorlog tegen de 'as van het kwaad' (de naam alleen al) voert. De oorlog tegen Irak was een oplossing op korte termijn die nu niet echt een oplossing blijkt te zijn.

Het organiseren van een deel van de repetitieperiode in kleine afgelegen dorpen is een ander voorbeeld waarop Hrvatin zijn performers voor zijn kar spant. In deze afgelegen plaatsen zijn de performers van hun normale bezigheden en contacten afgesneden. Er wordt van hen niet alleen verwacht te werken in een collectief, maar er ook in te leven. Dit lijkt op een poging om de utopische versie van onze democratie op kleine schaal uit te testen.

c. *Collect-If*

Op het moment dat *Collect-If* zijn laatste repetitieperiode, ditmaal in België, inzet, versnelt het proces. De performers realiseren zich dat de manier waarop ze in *Collect-If* leven en werken (besluiteloosheid, onzekerheid, vrijheid, inefficiëntie, ...) representatief is voor het individu in onze westerse maatschappij. Bijna ontstaat er zelfs een soort manifest. En hoewel dit alles naar protest en transgressie ruikt, gebeurt er niets. Er is nog steeds geen echte uitdaging. Het is waar dat de werksituatie erg verschilt van de gezellige en onverantwoordelijke werksfeer bij de vroegere compagnieën, maar tot de laatste weken voor de première blijven de performers zich verschuilen achter Hrvatin. Als de voorstelling flopt, zullen ze natuurlijk niet gelukkig zijn, maar het is Hrvatin die voor de buitenwereld de verantwoordelijkheid draagt. Zijn naam zal in de eerste plaats met deze voorstelling verbonden worden. Het lijkt alsof de performers aan het testen zijn hoe lang ze het moment van subversie kunnen uitstellen.

Op deze wijze blijf ik vragen met mij meeslepen als: Hoe kan je de toeschouwer met de maatschappij confronteren, als je als performer de confrontatie niet voor honderd procent aangaat? Zullen de performers de vragen, uitspraken over onze tijdsgeest ooit zo ernstig nemen dat ze subversief worden en dat de performers hierdoor ook de toeschouwer zullen subverteren? Zal iemand zijn/haar terrein overschrijden? Wanneer verandert akkoord gaan of niet akkoord gaan in zelfvervreemding? Worden ze elkaars openlijke vijanden?

Anderhalve maand voor de première moet ik dit alles negatief beantwoorden. Nee, de performers worden niet gesubverteerd door hun zoektocht en waarschijnlijk zal dit dan ook niet gebeuren met de toeschouwer. Ik hoop dat ik het verkeerd voor heb.

Ik begon dit deel met de melding dat er eindelijk wat schot in de zaak kwam. Ik veronderstel dat de lezer zich nu afvraagt waar dit schot blijft. Welnu, voor eenmaal staat de tijd aan onze zijde. Aangezien er nog slechts één maand overblijft om een voorstelling te maken, moeten er beslissingen vallen. Met andere

woorden, *Collect-If* is klaar voor een *coup d'état*. De eerste die met een duidelijk voorstel komt, zal het verdere verloop van het werkproces kunnen sturen.

Ik herinner me dat één van de eerste ideeën rond de voorstelling het houden van een discussie was. Nu, twee maanden later, is dit idee terug en ik leg u uit waarom. Ten eerste is discussie vanaf het begin de enige duidelijke methode en de enige waarbij concept en methode sterk met elkaar verstrengeld worden. Ten tweede komt het idee van Hrvatin en Cvejić. Hoewel zij enkel de initiatoren zijn, is het voor de performers moeilijk om diegene die hen betaalt niet te zien als diegene die ook het laatste woord heeft.

Ten derde bestaat er de ongeschreven wet dat tenzij je een beter idee hebt, je moet zwijgen. Niemand realiseert zich dat deze regel, op het eerste gezicht correct, in feite erg repressief werkt. Hrvatin en Cvejić zijn gewoon te beginnen van het nulpunt. Zij bezitten de geest van iemand die iets creëert. De performers zijn gewoon te werken op basis van ideeën en concepten. Zij beschikken over de geest van een performer. Eén van Hrvatins doelstellingen is om geest van de performers om te zetten in een creërende geest, maar de tijd is bijna om en het is de vraag of dit nog tegen de première zal lukken.

Eenmaal vastligt dat een deel van de voorstelling uit een discussie zal bestaan, moet nog beslist worden waarover men zal discussiëren. Gelukkig hebben ze van bij het begin startpunten voor scènes gecreëerd waarbij drie gedachten steeds terugkomen: clichés, reconstructie en zelfmoord. De eerste betreft het demonstreren van de clichés van elk individu als performer. Hiermee willen ze de kapitalistische noodzaak om verschillend, om origineel te zijn subverteren. Wanneer je verwacht wordt jezelf te zijn, kan je alleen maar representaties, clichés van jezelf tonen. Met andere woorden, de beste manier om jezelf te zijn in *Collect-If* is door het performen van je clichés in de ogen van de anderen die op zich ook clichés zijn van zichzelf.

Het tweede idee bestaat uit een reconstructie van bepaalde scènes die de performers bij vorige compagnieën hebben moeten uitvoeren. Opnieuw geeft dit idee hen de vrijheid de liberaal-kapitalistische verwachtingen omver te werpen. Wanneer men iets reconstrueert, is men niet creatief, origineel of persoonlijk. Het reconstrueren van exact dezelfde scènes maakt je als performer meer verschillend dan de toeschouwer bereid is te aanvaarden. Bovendien is het reconstrueren van exact hetzelfde een onmogelijkheid. Er treedt altijd een verschil op.

Het derde idee is het plegen van collectieve zelfmoord. Met het risico om psychologisch te worden, kan men stellen dat uit alle besluiteloosheid en inefficiën-

tie één voorstel naar boven moest komen dat zowel van performers als toeschouwers een reactie zou afdwingen. Het plegen van zelfmoord impliceert dat men alles opgeeft voor *Collect-If*. Aan de andere kant is dit ook iets waar men allen collectief maar op een persoonlijke wijze kan aan deelnemen. De enige manier om deze onmogelijkheid mogelijk te maken is door het naar een theoretisch niveau te verheffen.

Dit vat de hele werkmethode van *Collect-If* samen, wat maakt dat de performers erin slagen alle vragen die tot nu toe ontweken werden te beantwoorden en zich te richten tot de toeschouwer. Of is dit alles toch artistieke masturbatie?

3. Subversie of masturbatie?

Het maken van een voorstelling over collectiviteit in en door een collectief is een uitdaging. Maar omdat concept en methode in elkaars behoeften voorzien, is dit niet voldoende om een voorstelling op te bouwen. Hrvatin en Cvejić stelden voor rond protest en transgressie te werken, maar de performers waren niet echt geïnteresseerd. Ze wilden niet protesteren omwille van het protest. Maar ze hadden ook niets te vertellen, en evenmin voelden ze een drang om iets te doen.

Uit de bovenstaande beschrijving blijkt dat uit deze afwezige drang eindeloze discussies vloeiden, wat neerkwam op het doorlopen van alle mogelijkheden op een theoretisch niveau. Hieruit ontstond een uitstekende kweekvijver voor ideeën waarin de Collect-Ifers eindeloos konden rondzwemmen. Een voorbeeld hiervan uit het begin van het werkproces is wanneer men iets moet voorbereiden per twee. Eén koppel wil verhalen bouwen uit plezier voor het vertellen. Ze gebruiken referenties uit fictie en ze stoppen telkens wanneer ze zich persoonlijk betrokken voelen. Het gaat om het vertellen. Deze conversatie van anderhalf uur wordt opgenomen zodat iedereen ze kan bekijken. Men is het erover eens dat dit voor het betrokken paar interessant is, maar voor de rest bijzonder saai. Het is artistieke masturbatie. En dit is ook één van de gevaren van het gehele werkproces. Doordat ze alle mogelijkheden openlaten, wordt geen standpunt ingenomen. Op deze manier is het voor ons onduidelijk hoe men zo iets aan de toeschouwer kan overbrengen. Net zoals in de conversatie-oefening staat men nog te dicht bij de gebeurtenissen (hoewel ze dit ontkennen). Je kan dit zien als de herinstallatie van de vierde wand.

Aan de andere kant is het ook zo dat het weigeren om beslissingen te nemen de collectieve geest respecteert. Wanneer niemand beslist zijn er twee mogelijkheden: of je doet alles, of je doet niets. Gelukkig kiezen ze voor de ondraaglijke vrijheid van het eerste. Men neemt het idee 'alles is mogelijk' letterlijk.

De botsing tussen relativisme, het weigeren van verantwoordelijkheid en alles doen creëert een opening naar de toeschouwer en leidt, waarom niet, naar subversie.

Dit wat hun methode betreft. Op het conceptuele niveau zijn er ook twee mogelijkheden. Onder impuls van Hrvatin is men tegen interpretatie, psychologie en theatraliteit. Gewoonlijk gaat men uit van banale situaties die toch representatief zijn voor onze tijd en ontdoet deze van alle context en betekenis. Vervolgens brengt men dit idee in een steriele omgeving (de repetitie) waar het alles en niets kan betekenen. Door beslissingen te nemen in verband met het decor, de bewegingen, acties,... wordt het idee op formele wijze (niet conceptueel) verder ontwikkeld. Ze manipuleren/manoeuvreren het originele idee in andere situaties zodat de toeschouwer kan zien dat deze situaties representatief zijn voor onze tijd en zijn eigen conclusies kan trekken.

Deze experimenten zonder duidelijk doel leiden naar deconstructie. Alles wat ze doen, wordt geaborteerd zodat je constant verwacht dat het geheel in elkaar zal stuiken. Als toeschouwer merk je dat er iets mis aan het lopen is, maar net zoals de performers kan je er niets aan veranderen. Doorheen het werkproces werden de performers aangevallen, ondervraagd en gedwongen om met de situatie om te leren gaan. Wanneer ze (net voor de première) zich tot de toeschouwer richten, krijg je in plaats van een resultaat of een mogelijk antwoord, dezelfde vragen, twijfels, mislukkingen en successen. En hier ligt dan ook de sterkte en zwakte van dit experiment: alles ligt in de handen van de toeschouwer. Het belang en de gevolgen van dit experiment zullen pas duidelijk worden bij volgende voorstellingen van elke performer en elke toeschouwer. Sommigen zullen plezier of verveling in het doorwerken van alle mogelijkheden vinden en sommigen zullen geraakt worden waardoor ze dit experiment zullen meedragen voor de komende dagen, maanden, jaren,...

Collect-If bewandelt een dunne lijn tussen masturbatie en subversie. Het bezit de potentie om de juiste vragen te stellen, maar de besluiteloosheid, inefficiëntie en vrijheid werken tegen. Ik heb meer nodig dan een groep mensen die niet weten wat te zeggen en te doen, ook al is dit representatief voor onze tijd, om tot subversie te worden verleid.

Els DEGRYSE

NOOT

Collect-If ging in première op 29 november 2003 in de Minardschouwburg, Gent.